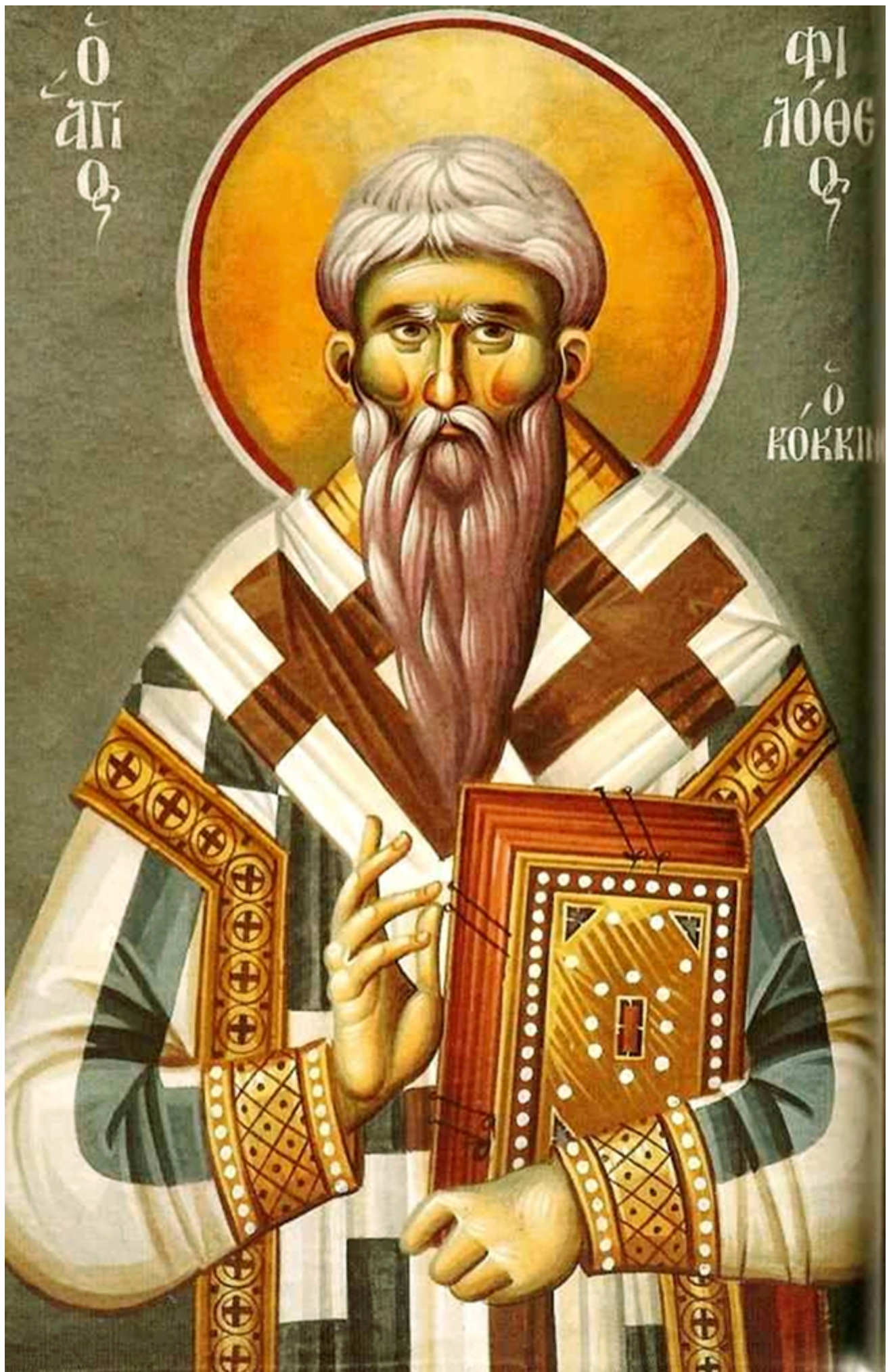

29 Μαρτίου 2012

Η εν Χριστώ ζωή κατά τον Άγιο Φιλόθεο τον Κόκκινο Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως (*)

Ορθοδοξία / Αγιολογία

Άγιος Φιλόθεος Κόκκινος, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως

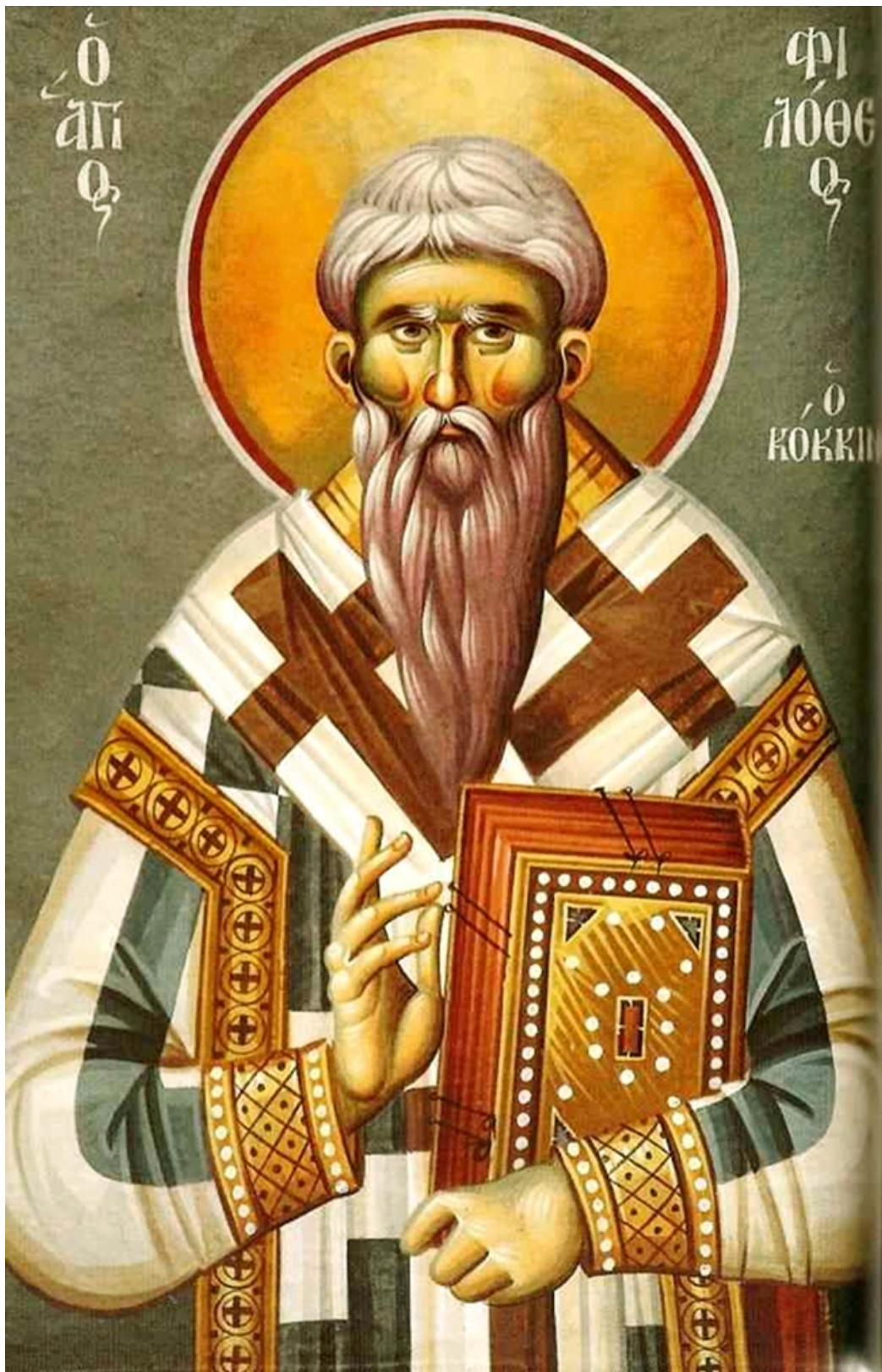

Ο
ΑΓΙΟΣ

ΦΙ
ΛΟΣΟΦΟΣ

Ο
ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Ο άγιος Φιλόθεος έχει πολλή χάρι γιατί έχει πολλή ταπείνωσι. Κρύβει τον εαυτό του για να φανέρωση τους αγίους του Θεού. Όχι μόνο τους παλαιούς και γνωστούς (άγιο Δημήτριο τον μεγαλομάρτυρα και μυροβλύτη, αγία οσιοπαρθενομάρτυρα Ανυσία) αλλά και τους συγχρόνους και φίλους του, όπως τον άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά και τον άγιο Σάββα τον Βατοπεδινό, τον οποίον εθαύμαζε. Προικισμένος ο ίδιος με πολλά χαρίσματα, φυσικά και επίκτητα, θεολόγος από τους ολίγους, (γι' αυτό ετιμήθη και με τον τίτλο του θεολόγου) καθόλου δεν προβάλλει τον εαυτό του. Κάνει αυτό που έκανε ο Τίμιος Πρόδρομος: Εκείνον δει αυξάνειν, εμέ δε ελαττούσθαι».

Ανήκει και ο άγιος Φιλότηος, όπως και ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς, στον κύκλο των ησυχαστών. Υπήρχαν εκείνη την εποχή δύο ισχυρά ρεύματα στον ελληνορθόδοξο Βυζαντινό χώρο. Οι ησυχασταί ήταν το ένα ρεύμα και οι ουμανισταί το άλλο. Οι ησυχασταί εξέφραζαν την ορθόδοξο παράδοσι και μάλιστα την παράδοσι όπως την ζούσε το Αγίώνυμον Όρος του Άθω. Ο άνθρωπος, κατά

τους ησυχαστάς και την ορθόδοξο παράδοσι, ερμηνεύεται, ολοκληρώνεται, αξιοποιείται διά του Θεανθρώπου Χριστού. Η ησυχαστική ζωή και προσευχή (το αντίθετο της εξωστρεφίας και ανθρωποκεντρικής δράσεως) δεν είναι αδράνεια αλλά νήψις, στροφή προς τον έσω άνθρωπο, επιστροφή του νου στην καρδιά, ενοίκησης του Χριστού στην καρδιά, δηλαδή ζωή θεανθρωποκεντρική, συνέργεια ανθρώπου και Θεού.

Οι ουμανισταί αντίθετα ευρίσκοντο υπό την επίδρασι της «Αναγεννήσεως», που ερχόταν από την Δύσι και ήταν κίνημα ανθρωποκεντρικό. Κατ' αυτούς (δεν το έλεγαν φανερά αλλά στο βάθος εκεί οδηγεί ο ουμανισμός) ο άνθρωπος αυτοερμηνεύεται, αυτοθεώνεται, αυτοολοκληρώνεται. Κύριο μέσο η δράσις, η εξωστρέφια, η ανθρωπίνη σοφία, όχι ό,τι κάνει η Χάρις του Θεού στον άνθρωπο, αλλ'ό,τι κάνει ο άνθρωπος με τις ιδικές του δυνάμεις. Η προσέγγισις του Θεού, που έκαναν οι ουμανισταί, ήταν διανοητική. Γι' αυτούς δεν υπήρχε δυνατότης εμπειρίας του Θεού, εφ' όσον ηρνούντο την άκτιστο Χάρι του Θεού. Έτσι ο Θεός γίνεται ιδέα και όχι πρόσωπο. Τον δυτικό ουμανισμό έφεραν στον ορθόδοξο χώρο οι Βαρλαάμ, Ακίνδυνος, Γρηγοράς, Κυδώνης και άλλοι, οι οποίοι είναι γνωστοί από την ιστορία. Αρκετοί τότε ελληνορθόδοξοι άνθρωποι εγοητεύθησαν από τον δυτικό ουμανισμό και παρεσύρθησαν.

Αλλά η Χάρις του Θεού ανέδειξε μεγάλους προμάχους της ορθόδοξου θεανθρωποκεντρικής παραδόσεώς μας με κορυφαίους τον άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά, τον άγιο Φιλόθεο, τον άγιο Νικόλαο Καβάσιλα και άλλους. Αυτοί κατάλαβαν ότι ο ουμανισμός κατά βάσιν είναι άρνησις του Χριστού. Είναι η επανάληψις της αμαρτίας του Αδάμ, ο οποίος ήθελε να ολοκληρωθή, να θεωθή, αλλά χωρίς την Χάρι του Θεού, βασιζόμενος μόνο στις δικές του ανθρωπινες δυνάμεις. Γι' αυτό λοιπόν οι άγιοι αυτοί Πατέρες μας κατεδίκασαν τον ουμανισμό αυτόν, αλλά και συγχρόνως επρόβαλαν τον ορθόδοξο ουμανισμό, την ορθόδοξο ανθρωπολογία. Δεν περιωρίστηκαν αρνητικά μόνο να πουν ότι ο ουμανισμός αυτός είναι ένα λάθος, είναι μία παραποίησης, μία αίρεσις, μία κακοδοξία αλλά και θετικώς έδειξαν ποιος είναι ο ορθόδοξος ουμανισμός, ο ορθόδοξος ανθρωπισμός, ο εν Χριστώ ανθρωπισμός, ο θεανθρωποκεντρικός ανθρωπισμός. Έδειξαν πως ο άνθρωπος εν Χριστώ θεραπεύεται, φωτίζεται, αγιάζεται, ολοκληρώνεται, θεώνεται και έτσι αξιοποιείται στο έπακρο και δοξάζεται με την πιο μεγάλη και αληθινή δόξα.

Η ανθρωπολογία του ησυχασμού όχι μόνο δεν περιορίζει τον άνθρωπο αλλά και τον αποκαλύπτει σε όλη την λαμπρότητά του ως κατ' εικόνα Θεού πλασθέντα. Αντίθετα ο ουμανισμός αδικεί τον άνθρωπο, γιατί τον περιορίζει στο ανθρώπινο. Δεν τον υψώνει στο θεανθρώπινο.

Η συμβολή του αγίου Φιλοθέου έγκειται στα εξής κυρίως σημεία: α) Προσέφερε την συμπαράστασί του στον άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά, αντιληφθείς την αγιότητα του αγίου Γρηγορίου και την ορθόδοξο τοποθέτησί του. β) Με την συγγραφή βίων αγίων προέβαλε τον ορθόδοξο ανθρωπισμό. Περιγράφοντας και διηγούμενος τον θαυμαστό βίο των αγίων και την δόξα που εκέρδισαν εν Χριστώ έδειχνε ποιος είναι ο ορθόδοξος άνθρωπος και πόσο υψηλά ημπορεί να φθάση ο εν Χριστώ άνθρωπος, γ) Με το όλο ποιμαντικό, κηρυκτικό και συγγραφικό του έργο επίσης ωδηγούσε το πλήρωμα της Εκκλησίας προς τον αληθινό, ορθόδοξο ανθρωπισμό. Θα παρακολουθήσουμε εν συνεχεία την διδασκαλία του αγίου Φιλοθέου για την εν Χριστώ ζωή του ανθρώπου.

A. Αρχή της εν Χριστώ ζωής, η μετάνοια.

Ο άγιος Φιλόθεος, όπως και όλοι οι Πατέρες της Εκκλησίας μας, αρχίζουν από το γεγονός της πτώσεως του ανθρώπου, της αμαρτίας. Εάν δεν λάβουμε σοβαρά υπ' όψιν τι είναι η πτώσις του ανθρώπου, τι είναι η αμαρτία, δεν ημπορούμε να δούμε σωστά και την απελευθέρωσι του ανθρώπου από την αμαρτία και την θεραπεία του. Η αμαρτία, κατά τον άγιο Φιλόθεο, είναι ένα γεγονός το οποίο αναστατώνει εσωτερικά τον άνθρωπο. Τον διχάζει, σαλεύει τα θεμέλια της υπάρξεώς του, τον συγκλονίζει. Ερημώνει την ψυχή, χωρίζει από τον Θεό, χωρίζει από τους αγγέλους, τους φίλους του Θεού, φυγαδεύει τους αγαθούς λογισμούς, παραδίδει τον άνθρωπο στην αγριότητα των δαιμόνων. Θα αναφέρω μερικά σχετικά χωρία από τον άγιο Φιλόθεο.

Σε ένα από αυτά ομιλεί για την κατάστασι του προφητάνακτος Δαυίδ μετά το γνωστό μας διπλούν αμάρτημα που διέπραξε: «Η καρδιά μου, φησίν (ο Δαυίδ), εταράχθη, εγκατέλιπέ με η ισχύς μου και το φως των οφθαλμών μου και αυτό ουκ έστι μετ' εμού». Ωσανεί έλεγεν· η των ένδον ειρηνοποιός τε και ισχυροποιός και φωτιστική δύναμις, αυτός ο Θεός, «εγκατέλιπέ με» διά το βδελυρόν του πτώματος αίσχος, αποστάς απ' εμού. Των γαρ θεμελίων σαλευθέντων και διαδονηθέντων των στύλων και μηκέτι της οροφής υπερκειμένης, μηδέ κατά χώραν ως το πρόσθεν μενούσης, έρημον του πριν ενοικούντος Θεού κατέστη μοι το οίκημα της ψυχής».[1]

Έτσι ακολουθεί και η σωματική του ανθρώπου ταλαιπωρία. Όταν η ψυχή

ταλαιπωρηθή, διαδονηθή και συγκλονισθή, και το σώμα «τω υπερβάλλοντι της ψυχικής αθυμίας τε και παρέσεως ο τε της σωματικής αυτώ δυνάμεως τόνος συνδιελύθη και το των οφθαλμών ημαυρώθη φως»[2]. Ο τόνος του σώματος παρέλυσε και το φως των οφθαλμών σκοτίσθηκε. Ο μετανοών άνθρωπος πονάει από την αμαρτία και όχι απλώς κραυγάζει αλλά, όπως λέγει ο Δαβίδ, «ωρυόμην από στεναγμού της καρδιάς μου. Ουδέ γαρ ανθρώπινον εκ της καρδιάς ανέπεμπε στεναγμόν... αλλά καθαπερεί τις άγριος θήρ -σαν ένα άγριο θηρίο ωρύεται από τον πόνο της αμαρτίας- πέρα της ανθρωπίνης φύσεως στενάζων»[3]. Στενάζων πιο πολύ από όσο ο άνθρωπος ημπορεί να στενάξη. Πάσχει από μια υπερβολή οδύνης, από ένα πολύ δυνατό πόνο.

Οι άγγελοι του Θεού δεν ημπορούν πια να συμπαραστέκονται στον άνθρωπο που λυπεί τον Θεό. Γι' αυτό ερμηνεύων τον λζ' ψαλμό ο άγιος Φιλόθεος λέγει: «Οι φίλοι μου και οι πλησίον μου εξ εναντίας μου ήγγισαν και έστησαν και οι έγγιστά μου από μακρόθεν έστησαν... φίλους μεν αυτού και πλησίον υποληπτέον τας ιεράς των αγγέλων τάξεις... έγγιστα δε τους της σωφροσύνης και της καθαρότητος αγαθούς λογισμούς»[4]. Όχι μόνο οι άγγελοι φεύγουν από τον άνθρωπο που αμάρτησε και εμόλυνε το κατ' εικόνα αλλά και οι καλοί λογισμοί, οι περί αγάπης του Θεού, οι περί σωτηρίας ψυχής, οι περί της Αγίας Τριάδος, οι περί δημιουργίας του κόσμου, οι περί μελλούσης ζωής. Όλοι αυτοί οι λογισμοί δεν ημπορούν να παραμένουν στον άνθρωπο που αμαρτάνει συνειδητά και εναντιούται στην αγιότητα και στο άγιο θέλημα του Θεού.

Και μετά «και εξεβιάζοντο οι ζητούντες την ψυχήν μου». Ποιοί είναι αυτοί οι οποίοι εκβιάζουν την ψυχή του ανθρώπου, άμα την βρουν έρημη από την Χάρι του Θεού, αφύλακτη από τους αγγέλους, κενή από καλούς λογισμούς; Φυσικά οι δαίμονες, οι οποίοι παίρνουν εξουσία και αρχίζουν να ταλαιπωρούν, να κακοποιούν και να εκβιάζουν την ψυχή του ανθρώπου.

Η μετάνοια, της οποίας τύπος είναι ο προφητάναξ Δαβίδ -διότι κατά τον άγιο Φιλόθεο ναι μεν έπεσε πολύ ο Δαβίδ αλλά και πολύ μετενόησε και πολύ έκλαυσε και γι' αυτό, λόγω της πραγματικής και ειλικρινούς μετανοίας του, ο Κύριος του εχάρισε πάλι τα πρότερα χαρίσματα, όπως το χάρισμα της προφητείας- η μετάνοια λοιπόν είναι μία πράξις ολοκληρωτικής αναφοράς στον Θεό. Δεν είναι κάτι που γίνεται μία στιγμή στην ζωή μας. Μετάνοια γίνεται όλη μας η ζωή. Μετάνοια είναι η ύψωσις όλης της ζωής μας προς τον Θεό. Είναι δηλαδή κατάστασις δυναμικής και συνεχούς επιστροφής προς τον Θεό και Πατέρα μας. Αυτή την κατάστασις της μετανοίας δείχνει και η προσευχή, την οποίαν έγραψε ο άγιος Φιλόθεος και αποδίδει στον προφητάνακτα Δαβίδ μετά την μετάνοιά του:

«Άπαν μοι το επιθυμητικόν, πάσα η της ψυχής έφεσις προς σε το των εφετών

ακρότατον μόνον και τους σους ιερούς θησαυρούς και τον πλούτον ορά, Δέσποτα. Εφίεμαι και γαρ ισχυρώς της προτέρας αγνείας (αγνότητος) και καθαρότητος· εφίεμαι του της ψυχής και του σώματος αγιασμού· επιθυμώ της ειρήνης της καρδιάς, της ειρήνης των ψυχικών μου δυνάμεων, της ειρήνης των λογισμών. Επί πάσιν επιθυμώ, Δέσποτα, του φωτισμού και της επισκοπής της προτέρας σου χάριτος. Εκείνης και γαρ αποστάσης μου, διά την των αισχίστων μοχθηράν εργασίαν, «εταράχθη η καρδιά μου, εγκατέλιπέ με η ισχύς μου και το φως των οφθαλμών μου και αυτό ουκ έστι μετ' εμού». Και διά ταύτα νυν επιστρέφων πασάν μου την της ψυχής επιθυμίαν του παντεφόρου σου προτίθημι όμματος «Κύριε», βοών, «εναντίον σου πάσα η επιθυμία μου και ο στεναγμός μου από σου ουκ απεκρύβη»[5].

Αυτή την αληθινή μετάνοια διευκολύνει και βοηθεί η μνήμη του θανάτου και ο φόβος του Θεού. Ο άγιος φόβος του Θεού, που δεν είναι φόβος αρρωστημένος, αλλά ευλάβεια και συναίσθησις της αμαρτωλότητός μας ενώπιον της αγιότητος του Θεού, αυτός ο άγιος φόβος, ο οποίος είναι και «αρχή σοφίας», βοηθεί τον άνθρωπο στην μετάνοιά του και στην επιστροφή του προς τον Θεό.

Στον βίο του αγίου Σάββα του Βατοπεδινού, ο οποίος ανήκει στην κατηγορία των λεγομένων σαλών διά Χριστόν, εκείνων δηλαδή των αγίων, οι οποίοι υπεκρίνοντο τον τρελλό χωρίς να είναι τρελλοί, για να κερδίσουν σε ταπείνωσι, σε εξευτελισμό κι έτσι να μιμηθούν την άκρα ταπείνωσι του Κυρίου μας, λέει τα εξής ο άγιος Φιλόθεος:

«Ο φόβος του Θεού, γέννημα της ασφαλούς πίστεως, λέγουν πως είναι αρχή και θεμέλιο κάθε σωματικής και ψυχικής αρετής. Έχοντας εξασφαλίσει την πίστι ότι υπάρχει Θεός του παντός, μισθαποδότης και κριτής καθενός κατά την αξία του, προκύπτει ως αποτέλεσμα ο φόβος του Θεού, αρχή κάθε αρετής, σύμφωνα με την θεία Γραφή, το προοίμιο της εργασίας των του Θεού εντολών. «Αρχή σοφίας φόβος Κυρίου» λέει στις παροιμίες. Και όπου φόβος, εντολών τήρησις.

Σαν παιδαγωγός άριστος, ο φόβος του Θεού, παίρνει από το χέρι την ψυχή, και πρώτα σταματά την ενέργεια της αμαρτίας στην πράξι. Έπειτα, όταν η ψυχή επιζητή πολύ πρόθυμα τρόπους, με τους οποίους θα ημπορέση να αποβάλη εύκολα το πρότερο φορτίο των αμαρτημάτων, και να βαδίση στο μέλλον εύκολα προς τον Θεό, αμέσως και ευκαίρως, ο φόβος του Θεού εισάγει την εργασία των θείων εντολών. Όταν κατορθωθή και αυτή διά φροντίδος και νήψεως με τον ανάλογο νόμο, εις τρόπον ώστε να απολεπτυνηθή το παχύτερο και γήινο της σαρκός, και να υποκύψη το παθητικό και άλογο της ψυχής τέλεια και έλλογα στο λόγο, τότε έρχεται ευχερώς της καρδιάς η καθαρότης. Αυτήν και λογισμών ειρήνη και μακαρία απλότητα, απάθεια και τελειότητα και τέλος αγάπης ονομάζουν οι

θεοφόροι πατέρες που έπαθαν και φιλοσόφησαν αυτά.

Όσοι ασκήσουν κατ' αυτόν τον τρόπο κάθε οδό ευσεβείας, διατηρώντας αλώβητο το κατ' εικόνα, όπως αρμόζει, και ανέλθουν από εκεί στο καθ' ομοίωσιν διά της καθαρότητας, όσο είναι δυνατόν, αυτοί συναντώνται πλέον με τον Θεό. Ο Θεός τους προσεγγίζει ως οικείους του πλέον, Θεός που ενώνεται με θεούς και γνωρίζεται από θεούς, αν δεν είναι τολμηρό». Δηλαδή ο άνθρωπος γίνεται θεός κατά χάριν.

«Ο ίδιος άλλωστε λέει πως «μακάριοι οι καθαροί τη καρδιά, ότι αυτοί τον Θεόν όψονται», όχι μόνο στο μέλλον, όπως θα νόμιζε κάποιος, αλλά και στο παρόν». Δηλαδή η θέωσις, η ένωσις με τον Θεό αρχίζει από το παρόν. «Αυτά έπαθαν και μας edίδαξαν οι θεολόγοι, με τα οποία είναι πλήρη τα ιερά βιβλία και τα ιερά διηγήματα»[6].

Οι θεολόγοι, κατά τον άγιο Φιλόθεο, είναι αυτοί που έπαθαν την θέωσι και γι' αυτό ημπορούν και την διδάσκουν. Σ' αυτούς τους θεολόγους, που έπαθαν την θέωσι και την διδάσκουν, ανήκει και ο ίδιος.

B. Το στάδιο της πράξεως και οι αρετές των μακαρισμών.

Όταν ο άνθρωπος μετανοήση και αποφασίση να επιστρέψη προς τον Θεό, έχει να επιτελέση ένα αγώνα πνευματικό προς την εν Χριστώ ολοκλήρωσί του. Ο αγών αυτός, κατά τους ησυχαστάς και τον άγιο Φιλόθεο, ακολουθεί τα γνωστά δύο στάδια: την πράξι και την θεωρία.

Η πράξις είναι το πρώτο στάδιο της εν Χριστώ ζωής. Είναι ο αγών που κάνει ο Χριστιανός να καθαρισθή από τα πάθη, τα οποία εμφωλεύουν στην καρδιά, που είναι το κέντρο της υπάρξεώς μας. Εάν η καρδιά δεν καθαρισθή από τα πάθη, ο Χριστιανός δεν ημπορεί πραγματικά να χαριτωθή από τον Θεό, ούτε ο Χριστός ημπορεί να έλθη να κατοικήση μέσα σε εμπαθή καρδιά. Είναι ακόμη αγών για την τήρησι των εντολών του Θεού: όχι με πνεύμα νομικιστικό, αλλά από αγάπη προς τον Θεό. Επειδή αγαπώ τον Θεό, θέλω να τηρώ τις εντολές Του.

Ακόμη η πράξις περιλαμβάνει και τον στολισμό της ψυχής με τις αρετές. Λέγει ο άγιος Φιλόθεος ποιες είναι αυτές οι αρετές σε τρεις πολύ ωραίες ομιλίες του, που ερμηνεύει τους Μακαρισμούς του Κυρίου και τις οποίες εξεφώνησε στα ανάκτορα της Κωνσταντινουπόλεως ενώπιον της βασιλίσης. Τότε οι άρχοντες και οι βασιλείς είχαν πνευματικά ενδιαφέροντα και ήθελαν να ακούουν τούς λόγους των αγίων Πατέρων και την ερμηνεία του Ευαγγελίου του Χριστού μας.

Η πρώτη αρετή είναι η πνευματική πτωχεία. Ο Κύριος μακαρίζει τους πτωχούς τω

πνεύματι. Ποιοί είναι οι πτωχοί τω πνεύματι κατά τον άγιο Φιλόθεο; «Οι ταπεινόφρονες και συνεσταλμένοι και πάσιν εκ του μετρίου προσφερόμενοι και το ουτιδανόν συνορώντες και ωκύμορον (βραχύβιον) της ίδιας φύσεως και ότι γην και πηλόν έχομεν πάντες του γένους προπάτορα, καντεύθεν πάσαν μεν υπερηφανίαν και οίησιν ως του πρώτου δράκοντος αποστρεφόμενοι γέννημα, την δε του Χριστού ταπείνωσιν εκμιμούμενοι, «ος λοιδορούμενος ουκ αντελοιδόρει, πάσχω ουκ ηρείλει», «ος εταπείνωσεν εαυτόν γενόμενος υπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δε σταυρού»[7]. Δηλαδή η ταπείνωσις για τον Χριστιανό δεν είναι εξωτερική ταπεινοσχημία, αλλά είναι εσωτερική κατάστασις συναισθήσεως της αδυναμίας της ανθρωπίνης φύσεως, ταπείνωσις ουσιαστική του ανθρώπου και μίμησις της ταπεινώσεως του Χριστού.

Άλλη αρετή είναι το πένθος, «μακάριοι οι πενθούντες ότι αυτοί παρακληθήσονται». Αυτό το πένθος το ονομάζει ο άγιος Φιλόθεος «αγαθήν λύπην, σωτήριον πένθος, ευκατάνυκτον ζωήν». Είναι αυτή η κατάνυξις, την οποίαν «ο μέγας ημών νομοθέτης του μακαρισμού νυν αξιοί»[8]. Αυτό το πένθος κατά τον άγιο Φιλόθεο είναι πρώτα πένθος για τις αμαρτίες που έχουμε εμείς κάνει στην ζωή μας. Αλλά υπάρχει και άλλη αφορμή πένθους: Τα παθήματα, η οδύνη, ο πόνος που έχει ο κόσμος. Εδώ βλέπουμε ότι ο άγιος Φιλόθεος δίνει εκκλησιολογικό χαρακτήρα στο πένθος. Βασιζόμενος στον Απόστολο Παύλο «χαίρειν μετά χαιρόντων και κλαίειν μετά κλαιόντων» λέγει πως μπορεί ο Χριστιανός να μη πονάη, να μη πενθή, όταν σκέπτεται πόσα κακά γίνονται στον κόσμο! Πόσα πάνδημα κακά! Σεισμοί, λιμοί, καταποντισμοί, ναυάγια, όλα αυτά είναι αφορμή πένθους για τον άνθρωπο του Θεού. «Ο δε τούτων τε και του τοιούτου πένθους ελεύθερος, αλλ' υπέρ των αλλοτρίων γε πάντως πενθήσει, τας του πλησίον συμφοράς ιδίας ποιούμενος κατά την «χαίρειν μετά χαιρόντων και κλαίειν μετά κλαιόντων» κελεύουσιν εντολήν. Ο δη και αυτός ο σοφός Παύλος εποίει τας ετέρων αμαρτίας τε και τα πτώματα δακρύων αφορμάς εαυτώ ποιούμενος, ως αυτός φησι, και τον θαυμαστόν εκείνον άνδρα τον γενναίον Ιώβ εκμιμούμενος «εγώ δε επί παντί αδυνάτω έκλαυσα, λέγοντα, εστέναξα δε ιδών άνδρα εν ανάγκαις». Προς δε τας βαρείας ταύτας και πολυπλόκους των ανθρώπων, τις ιδών, συμφοράς, πως ου πενθήσει τους πολέμους φημί και τας στάσεις, τας αιχμαλωσίας, τους ανδραποδισμούς, τους οδυνηρούς και βιαίους θανάτους, τας των πόλεων αναστάσεις, τας ερημώσεις, το την καθ' ημάς οικουμένην έρημον ήδη και αοίκητον πάσαν σχεδόν καθοράσθαι, των καταλειφθέντων την απόνοιαν, την αναλγησίαν προς τα γεγενημένα, την αρπαγήν, την πλεονεξίαν, τον δόλον, το θράσος, το μίσος το κατ' αλλήλων, τους πολέμους, τους κατά θάλατταν, τα ναυάγια, τους εξαίσιους θανάτους, τους αθρόους τε καταποντισμούς και τας συνεχείς πανωλεθρίας;»[9].

Αλλά υπάρχει και άλλο πένθος, για το οποίο πενθεί ο κατά Θεόν άνθρωπος. Το πένθος για την πτώσι της ανθρωπίνης φύσεως που από μεγάλη δόξα αρρώστησε τόσο βαρειά και έπεσε τόσο χαμηλά. «Έι μέντοι γε τούτων τις υπερκύψας τη διανοία και ταύτα πάντα τω λογισμώ διαβάς προς την καθόλου συμφοράν και το πάθος αποβλέψει του κοινού γένους, όπως εικόνι και χειρί Θεού τιμηθείς ο πρώτος άνθρωπος άνωθεν και βασιλεύς των επί γής πάντων αναδειχθείς χάριτος τε μετεσχηκώς θείας κάν τω θαυμαστώ και ακηράτω χωρίω εκείνω, τω παραδείσω φημί, καθαπερεί τις επίγειος άγγελος την δίαιταν εσχηκώς, φθόνω διαβόλου και γυναικός απάτη πάντων εκείνων αθρόον αφαιρεθείς, Θεού τε προ πάντων και ζωής φευ αποστερηθείς, εις το της φθοράς απερρίφθη τούτο χωρίον, πάθους παντός και λύπης και οδύνης και στεναγμών και θανάτου το τελευταίον, αρχηγός εξ εκείνου τω γένει παντί γενόμενος»[10]. Βλέπουμε εδώ ότι ο άγιος Φιλόθεος δίδει στο πένθος και ανθρωπολογικό χαρακτήρα.

Θεμελιώδης για τον Χριστιανό αρετή είναι και η πραότης. «Μακάριοι οι πραείς, ότι αυτοί κληρονομήσουσι την γην». Πραότης, κατά τον άγιο Φιλόθεο, είναι εν πρώτοις η μερική πραότης, δηλαδή το να μην οργίζεται κανείς, το να μη θυμώνη, το να είναι ήμερος, επιεικής προς τους συνανθρώπους του, «ξυμπάσης αντιλογίας τε και αμύνης»[11] έξω. Αλλά είναι και η γενική πραότης, την οποίαν ο άγιος Φιλόθεος ταυτίζει με την απάθεια. «Η καθόλου μετριοπάθεια ή απάθεια, καθ' ην ως εν έξει του αγαθού ή του σπουδαίου γενομένη ψυχή διά της χρονίου μελέτης τε και τριβής δυσκίνητος ή και καθάπαξ ακίνητος αναδείκνυται προς αμαρτίας πάσης και πάθους παντός προσβολήν»[12]. Όταν η ψυχή του ανθρώπου που ασκεί την αρετή εθισθή σ' αυτήν, τότε πλέον τα πάθη είναι ακίνητα και η ψυχή του ανθρώπου απολαμβάνει μία βαθειά ηρεμία, μια βαθειά ειρήνη, την οποίαν οι άγιοι Πατέρες ονομάζουν απάθεια. Αυτή η απάθεια είναι η ευρυτέρα πραότης, κατά τον άγιο Φιλόθεο.

Στις αρετές των μακαρισμών συγκαταλέγεται η πείνα και η δίψα της δικαιοσύνης. Αυτοί οι οποίοι πεινούν και διψούν την δικαιοσύνη είναι οι Χριστιανοί που δεν θέλουν να αδικούν στην ζωή τους. Κι όχι μόνο δεν θέλουν να αδικούν, αλλά και όταν βλέπουν ότι επικρατεί αδικία στον κόσμο, αγωνίζονται να πάρουν την θέσι των αδικουμένων και να προστατεύσουν τους αδικουμένους. Μας κάνει εντύπωση ότι ο άγιος Φιλόθεος επιμένει πολύ στο θέμα αυτό και μάλιστα υποστηρίζει ότι και με κίνδυνο της ζωής σου ακόμη πρέπει να υπερασπίζεσαι τους αδικουμένους ανθρώπους που δεν έχουν δύναμι να υπερασπίσουν αυτοί τον εαυτό τους, όταν αδικούνται καταφόρως ακόμη και από άρχοντας.

Αλλά για να γίνη αυτό, λέγει ο άγιος, πρέπει πρώτα να αποκαταστήσουμε την εσωτερική δικαιοσύνη. Στο σημείο αυτό κάνει μία πολύ ωραία και λεπτή

τοποθέτησι. Μέσα μας έχουμε όλοι το σαρκικό φρόνημα, τα πάθη.

Αυτά που αποτελούν «το χείρον» (το χειρότερο στοιχείο) και θέλουν να αδικήσουν την ψυχή μας και να υποτάξουν «το κρείττον» (το καλλίτερο στοιχείο). Όταν λοιπόν εμείς δίνουμε στα πάθη και στις κατώτερες ορέξεις του παλαιού μας ανθρώπου περισσότερο από εκείνο που τους ανήκει, και αυτά εργάζονται εις βάρος της ψυχής μας, τότε την αδικούμε. Αυτή η αδικία φέρει μέσα μας αναστάτωση και καταστροφή πνευματική. Γι' αυτό πρέπει να αρχίσουμε, λέγει ο άγιος, από τον εαυτό μας, την εσωτερική δικαιοσύνη, και μετά θα προχωρούμε στην εξωτερική[13].

«Μακάριοι οι ελεήμονες». Μεγάλη αρετή για τους χριστιανούς είναι η ελεημοσύνη. Την ελεημοσύνη ο χριστιανός πρέπει να ασκή εκ των ιδίων πόνων, από αυτά που ο ίδιος κουράζεται να κερδίση στην ζωή του. «Και λόγοις και έργοις»[14]. Όχι μόνο με έργα, αλλά και με λόγους αγάπης, διότι οι άνθρωποι έχουν ανάγκη και από τον καλό λόγο, από την ηθική συμπαράστασι. Αυτοί που από αγάπη δέχονται να ακούσουν τον συνάνθρωπο τους στον πόνο του, στην δυστυχία του, στο βάσανό του το ψυχικό, προσφέρουν ουσιαστική ελεημοσύνη, που πολλές φορές είναι ανώτερη από το να δώσης τροφή ή χρήματα σε κάποιον που τα έχει ανάγκη. Λέγει μάλιστα ο άγιος Φιλόθεος ότι με την ελεημοσύνη μας δίνει ο Θεός ως δώρο εκείνο, το οποίο συνεχώς ευχόμεθα στην Εκκλησία με το «Κύριε ελέησον» και το «Κύριε Ιησού Χριστέ ε- λήσόν με». Το έλεος του Θεού. «Μακάριοι οι ελεήμονες, ότι αυτοί ελεηθήσονται». Αυτό λοιπόν που διά των αιώνων ζητάει η Εκκλησία, κερδίζει ο άνθρωπος όταν ελεή τους συνανθρώπους του[15].

Η επομένη αρετή είναι η κάθαρσις της καρδιάς, για την οποία ήδη μιλήσαμε και δεν θα επιμείνω εδώ. Μόνο οι κεκαθαρμένοι στην καρδιά μπορούν να δουν τον Θεό, όπως λέγει ο Κύριος «οι καθαροί τη καρδιά... αυτοί τον Θεόν όψονται».

Ακολουθεί ο μακαρισμός των ειρηνοποιών. Η ειρήνη του Θεού, λέγει ο άγιος Φιλόθεος, είναι το σπουδαιότερο δώρο που μας έφερε ο Χριστός. Μας ειρήνευσε με τον Θεό και Πατέρα, μας ειρήνευσε με τον αγγελικό κόσμο, μας ειρηνεύει μεταξύ μας, όταν Τον δεχθούμε ως ειρηνοποιό στην ζωή μας. Αυτήν την ειρήνη του Χριστού, αφού πρώτα την κάνουν εσωτερική ειρήνη και αρθή ο εσωτερικός πόλεμος, οι του Θεού άνθρωποι την προσφέρουν και προς το περιβάλλον τους και αγωνίζονται να ειρηνοποιούν όχι μόνο τους ανθρώπους με τους ανθρώπους, αλλά και τους ανθρώπους με τον Θεό. Γιατί αν δεν ειρηνεύσει ο άνθρωπος με τον Θεό, δεν βρήκε εκείνη την βαθειά ειρήνη, που τόσο πολύ έχει ανάγκη η ψυχή μας[16]. Θυμηθήτε τι είχε πη ο άγιος Σεραφείμ του Σαρώφ τον περασμένο αιώνα: «Το σπουδαιότερο πράγμα είναι να ειρηνεύσεις συ με τον Θεό, και άμα ειρηνεύσεις συ με τον Θεό, χιλιάδες άνθρωποι θα έλθουν να ειρηνεύσουν κοντά σου».

«Μακάριοι οι δεδιωγμένοι ένεκεν δικαιοσύνης». Δεδιωγμένοι ένεκεν δικαιοσύνης είναι όλοι οι δίκαιοι άνθρωποι του Θεού διά μέσου των αιώνων. Πρώτος ο Άβελ, ο Αβραάμ, ο Ιώβ, και τόσοι άλλοι δίκαιοι της Παλαιάς Διαθήκης. Είναι οι άγιοι Απόστολοι, οι άγιοι Μάρτυρες, οι οποίοι για την αγάπη του Χριστού υπέμειναν τα πάνδεινα.

Είναι οι ασκηταί και μοναχοί, οι οποίοι αγωνίζονται για την υπέρ φύσιν ζωή, αλλά και οι εν τω κόσμω χριστιανοί, οι οποίοι αγωνιζόμενοι για τις εντολές του Θεού προκαλούν τον φθόνο και την πολεμική δαιμόνων και ανθρώπων. Αυτός ο πόλεμος είναι δεινός, κατά τον άγιο Φιλόθεο: «Ούτος δεινός ο πόλεμος και αυτή παράταξις μεγάλη και διωγμός κατά τούτους τους διδασκάλους και μέγα τρόπαιον και άθλησις και μαρτύριον, ο κρυπτός προς τους νοητούς πολεμίους αγών και το φανερώς τε και αφανώς υπέρ της θείας εντολής, ταυτό δ' ειπείν, υπέρ Χριστού διώκεσθαί τε και μάχεσθαι»[17].

Έτσι με την τήρησι των εντολών του Θεού και μάλιστα της εντολής της αγάπης ο άνθρωπος ενώνεται με τον Θεό. «Μήτε τα εαυτών ζητώμεν, αλλά και τα του πλησίον έκαστος. Και προς τούτοις, το μεν κακόν λογιζώμεθα μηδαμώς, «προνοώμεθα δε καλά ενώπιον Θεού και ανθρώπων» και κοινά τα των αδελφών νομίζωμεν, ίνα την προς τους αδελφούς κατορθώσαντες αγάπην και της του Θεού τυχείν καταξιωθείμεν, ή μάλλον ειπείν εμφανέστερον, αυτού Θεού». «Ο γάρ Θεός, φησιν, αγάπη εστίν και ο μένων εν τη αγάπη εν τω Θεώ μένει και ο Θεός εν αύτω»[18].

Βέβαια υπάρχει ένα ερώτημα, το οποίο συνήθως θέτουν οι Χριστιανοί που ζουν στον κόσμο: Άραγε ημπορεί να κατορθώση αυτές τις αρετές ο Χριστιανός στον κόσμο; Ο άγιος Φιλόθεος, ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς και όλοι οι Πατέρες της

Εκκλησίας μας απαντούν καταφατικά. Ο Θεός δίδει την Χάρι του σε όλους τους Χριστιανούς ιδίως στον αγώνα της πράξεως και τηρήσεως των εντολών στην καθημερινή ζωή. Ας ιδούμε τι λέει ο άγιος Φιλόθεος για τους γονείς του αγίου Σάββα του Βατοπεδινού.

«Έχουμε όμως πολλά και πολλαχού τα υποδείγματα της ευγενείας και αρετής των πατέρων του. Οι γονείς του Σάββα, κι όταν ήσαν σύζυγοι, και όταν χώρισαν κατόπιν από έρωτα για θειότερη φιλοσοφία, έδωσαν άφθονα παραδείγματα ενάρετου ζωής. Γέμισε από αυτά η Θεσσαλία, η Μακεδονία, τα απώτερα μέρη, σε όσα έφτασε η φήμη τους. Η οσιότης προς το θείον, η ακριβής ευλάβεια μέχρι τελείας λεπτομερείας, η καθαρότης του βίου, εντελώς αμιγής από κάθε είδους αρπαγή και πλεονεξία, το έλεος εκ βάθους ψυχής προς την κοινή ανθρωπίνη φύσι, η επιμέλεια προς τους υπηρέτες, η παιδαγωγία του σώματος. Προ πάντων, λαμπρότερα απ' όλες η σωφροσύνη, που οι περισσότεροι την καλλιεργούν, μα οι τέλειοι μόνο την κατορθώνουν. Αλλά το καλλίτερο από όλα τα παραδείγματα, το υψηλότερο κι αυτό με το οποίο εκείνοι υπερίσχυαν των άλλων, η απλότης των τρόπων και η επιείκεια και η μετριότης προς όλους. Έτσι ήσαν συγχρόνως μέγιστοι και ταπεινότατοι. Μέγιστοι, διότι με την ευγένεια των τρόπων, την κατά κόσμον υπόληψη και τις άλλες αρετές υπερτερούσαν απ' τους άλλους. Ταπεινότατοι, διότι ενώ με τέτοιες προϋποθέσεις ημπορούσαν να έχουν υψηλότερο φρόνημα και να θεωρούνται ανώτεροι των ομογενών, εν τούτοις με την απλότητα της γνώμης, την άκρα καθαρότητα και τη θεοσέβεια της ψυχής έλεγαν ότι ανήκουν στους εσχάτους και υπευθύνους δούλους. Θεόμορφοι, μιμηταί ακριβείς του Χριστού, ο οποίος πάντοτε τιμούσε την ταπείνωσι με τον λόγο και την πράξι. Τέλειοι μιμηταί του μεγάλου Παύλου, ο οποίος δέχθηκε την αποστολή «ουκ εξ ανθρώπων, ουδέ δι' ανθρώπων», για να ονομασθή και σκεύος εκλογής απ' τον Δεσπότη, να αρπαγή στον ούρανό, και να αξιωθή να δη απόρρητα και υπέρλογα μυστήρια. Και παρ' όλα αυτά αποκαλούσε τον έαυτό του έσχατο των αποστόλων, και επί πλέον ανάξιο της επωνυμίας του αποστόλου.

Τέτοιοι γονείς ήσαν άξιοι της πατρίδος, αφού διέσωσαν τέλεια στους μεταγενεστέρους την αρχαία ευγένεια του γνησιωτάτου χρυσού γένους της, το οποίο στολιζόταν με φιλανθρωπία και απλότητα. Πιο πολύ όμως άξιοι, αφού αναδείχθηκαν γεννήτορες ενός τέτοιου παιδιού»[19].

Όταν διαβάζη κανείς τέτοια κείμενα, θαυμάζει σε τι υψηλό πνευματικό πολιτισμό είχαν φθάσει τότε οι Χριστιανοί και πόσο εμείς σήμερα υστερούμε εν σχέσει με το ύψος της πνευματικότητας των ανθρώπων αυτών.

Γ. Το στάδιο της θεώσεως

Ακολουθεί μετά την πράξι η θεωρία. Όταν ο άνθρωπος καθαρισθή από τα πάθη, στολισθή με τις αρετές, πλέον αρχίζει να ζη το ανώτερο στάδιο της πνευματικής ζωής, που είναι το στάδιο της θεωρίας ή της θέας του Θεού ή θεώσεως. Το στάδιο αυτό προϋποθέτει και βασίζεται στην πράξι. Εάν δεν προηγηθή η πράξις, δεν μπορεί να ακολουθήση η θεωρία, η θέα του Θεού.

Η θεωρία ως κατάστασις ενώσεως με τον Θεό τροφοδοτείται από τον θείο έρωτα και την καθαρά προσευχή. Πυρπολείται η ψυχή του ανθρώπου από τον έρωτα του Θεού. Δεν ζη πια καθόλου για τον εαυτό της. Ζη για τον Θεό.

Με τον θείο έρωτα έφλεγε την ψυχή της η αγία οσιοπαρθενομάρτυς Ανυσία, της οποίας τον βίο έγραψε ο άγιος Φιλόθεος: «Αφού λοιπόν έθεσε την πράξι ως επίβασι της θεωρίας (η αγία Ανυσία), με πνεύμα αληθινής φιλοσοφίας, έφθασε σε τέτοιο σημείο δόξης και αναβάσεως πνευματικής, ώστε να συνομιλή με τον Θεό με πηγή δακρύων και συνεχείς γονυκλισίες, ακουμπώντας το μέτωπο στην γη, να νομίζει ότι αγγίζει τους ίδιους τους πόδας του Δεσπότη και ότι τους αποπλύνει με το ρείθρο των δακρύων των οφθαλμών της, όπως ακριβώς πριν η Μαρία με το μύρο»[20].

Αλλού πάλι λέγει ο άγιος Φιλόθεος για την αγία Ανυσία: «Ω του υπερφυούς έρωτος προς τον Χριστό, που ξεπερνά κάθε λόγο... διότι αφού δέχθηκε και αυτή βαθιά μέσα στην καρδιά της εκείνο το θείο πυρ που ήλθε να ανάψη επί της γης ο Δεσπότης, και αφού άναψε πάμφωτο και λαμπρό τον πυρσό της αγάπης προς εκείνον, εμελετούσε μόνο το θεσπέσιο κάλλος του ποθητού Νυμφίου νύκτα και ημέρα, και προς αυτόν απέβλεπε με κάθε ζήλο και προθυμία, σπεύδοντας με τα παρόντα να ξεπεράση όσα ήδη είχε κατορθώσει. Και όπως λέγει ο θείος Παύλος, «των μεν όπισθεν επιλανθανομένη, τοις δε έμπροσθεν επεκτεινομένη και σπεύδουσα μόνον επί το βραβείον της άνω κλήσεως». Όποτε δεν σταμάτησε να τρέχη στον δρόμο που οδηγεί σ' εκείνον, ούτε άφησε τον καλό αγώνα, έως ότου έφθασε στην ουράνια ανάπαυσι, αφού τερμάτισε επιτυχώς κάθε αγώνα κι αφού ενώθηκε με τον ποθητό Νυμφίο της διά μαρτυρίου και αίματος»[21].

Διασώζει ο άγιος Φιλόθεος την προσευχή της αγίας Ανυσίας, κατά την οποία με θερμά δάκρυα προσηύχετο και παρακαλούσε τον Κύριο να την αξιώση μαρτυρικού τέλους, ώστε με το μαρτυρικό της τέλος να εκφράση τον έρωτα της ψυχής της προς τον Νυμφίο Χριστό.

Σε τέτοια κατάστασι θείου έρωτος και θείων εμπειριών έφθασε και ο άγιος Σάββας ο Βατοπεδινός: «Διαγρηγορήσας» λοιπόν και ο Σάββας, για να χρησιμοποιήσουμε τον ίδιο λόγο (με το Ευαγγέλιο), είδε υπερφυώς από μέρους το μυστήριο του

μέλλοντος αιώνος, καθώς λέγει ο μέγας Αθανάσιος. Είδε τον γλυκύτατο Ιησού να εκλάμπη με άρρητο κάλλος και με το γλυκύτατο φως της φυσικής θεϊκής του δόξης, που ξεπήγαζε μέσα από το εκ Μαρίας άγιο σώμα του, καθώς αναφέρει ο ίδιος θεολόγος. Είδε το μυστήριο με τους υπερφυσικούς εκείνους οφθαλμούς, τους οποίους η δημιουργική δύναμις του Πνεύματος μετασκευάζει στους άξιους, για να μετάσχουν στην ορατή θεοφάνεια του Λόγου. Με τέτοιους οφθαλμούς είδε όσα είναι άβατα και άθικτα στους φυσικούς οφθαλμούς και στις καρδιές των ανθρώπων. Αυτά τα βλέπουν οι άξιοι, όχι μόνο στο μέλλον, αλλά και στο παρόν, κατά τον μέγα των μεγίστων μυστηρίων αυτόπτη και μυσταγωγό Διονύσιο τον Αρεοπαγίτη. Ο ίδιος θεολόγος τονίζει: 'Όταν γίνουμε άφθαρτοι και αθάνατοι, και φθάσουμε στο χριστοειδές και μακάριο τέλος, τότε «πάντοτε συν Κυρίω εσόμεθα», κατά το λόγιο. Τότε λοιπόν θα γίνουμε πλήρεις της ορατής θεοφανείας του με πάναγνες θεωρίες, και το φως του θα μας καταυγάξη με φωτεινότετες μαρμαρυγές, όπως συνέβη στους μαθητές σ' εκείνη τη θειοτάτη μεταμόρφωσι. Όμοια κι ο μέγας Στέφανος, όρθιος, ανάμεσα στο φονικό Ιουδαϊκό συνέδριο, ατένισε στον ουρανό και είδε τον Κύριο. Όμοια εμφανίστηκε ο Χριστός αστραπόμορφος πάνω στο όρος στο Σκεύος της εκλογής, κατά τον θεοφόρο Δαμασκηνό, για να σκοτίση το σαρκικό του μάτι λόγω ατελείας, και να συνέτιση την ψυχή στη θεοσέβεια (εννοεί τον απόστολο Παύλο). Όμοια και ο άγιος Αντώνιος μαζί με τον άγιο Μακάριο και με όλους τους ισοδυνάμους τους, κατά τους θείους χρησμούς, καθαρίστηκαν και είδαν τον Κύριο. «Μακάριοι οι καθαροί τη καρδιά», λέγει η Γραφή, «ότι αυτοί τον Θεόν όψονται».

Εννοείται πως δεν θα δουν την φύσι του Θεού, όποια κι αν είναι. Διότι κατ' αυτόν τον τρόπο «Θεόν ουδείς εώρακε πώποτε». Και αλλού: «ου μη ίδη άνθρωπος το πρόσωπον μου και ζήσεται». Δεν βλέπουν λοιπόν οι θεόπτες την φύσι του Θεού, αλλά την φυσική του δόξα και θεότητα, την τρυφή των αγγελικών ταγμάτων και δυνάμεων, την μέλλουσα του Θεού βασιλεία. Και καθώς λέγει ο μέγας Βασίλειος, όσοι ανέβηκαν μαζί με τον Χριστό στο Θαβώρειο, αξιώθηκαν να δουν τα προοίμια της μελλούσης βασιλείας. Όμοια την βλέπει κι όποιος αξιώνεται να απολαύση την ίδια μ' εκείνους θεοπτία, όπως προανέφερα στο λόγο μου»[22].

Βλέπει δηλαδή ο θεούμενος και εν θεωρία ευρισκόμενος άνθρωπος την δόξα του Θεού, την ενέργεια της Αγίας Τριάδος, το άκτιστο φώς, και αυτά είναι τα προοίμια, δεν είναι η πλήρης δόξα. Είναι η πρόγευσις της μελλούσης δόξης, που θα αποκαλυφθή στον μέλλοντα αιώνα. Πάντως όμως από τώρα βλέπει ο θεωμένος άνθρωπος την Χάρι του Θεού.

Αυτή η θέωσις, η ένωσις, η ανάκρασις του ανθρώπου με τον Θεόν, δεν είναι απλώς μία ηθική τελειοποίησις του ανθρώπου, όπως λένουν οι δυτικοί. Σκοπός της ζωής

κατά τους δυτικούς είναι η ηθική τελειοποίησης, όχι η θέωσις. Οι δυτικοί δεν μπορούν να ομιλήσουν περί θεώσεως, διότι δεν δέχονται την Χάρι του Θεού άκτιστο. Η Χάρις του Θεού κατ' αυτούς είναι κτιστή και ως κτιστή, δεν μπορεί να κάνη θεό τον άνθρωπο. Ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς διεξήγαγε μεγάλο αγώνα, για να υπερμαχήση της πίστεως της Εκκλησίας ότι η Χάρις είναι άκτιστος, και ως άκτιστος δωρεά και ενέργεια του Παναγίου Πνεύματος, ημπορεί να κάνη τον άνθρωπο θεό κατά χάριν.

Αυτή η θέωσις λοιπόν είναι δώρο του Θεού. Την δίδει ο Κύριος από φιλανθρωπία στον άνθρωπο. Όση αρετή και να έχη ο άνθρωπος, κατά τον άγιο Φιλόθεο, δεν ημπορεί να απολαύση την δωρεά της θεώσεως, εάν ο Θεός δεν του την δώση. Οι αρετές είναι μέσον, δεν είναι σκοπός. Με τις αρετές καθαρίζεται και προετοιμάζεται ο άνθρωπος, για να δεχθή την Χάρι του Θεού. Αλλά η Χάρις είναι πάντοτε δώρο του Τριαδικού Θεού.

Η θέωσις είναι και η βασιλεία των ουρανών. «Όπερ εστίν ως πολλάκις ειπόντες έφθημεν, η ισάγγελος δόξα και η κοινωνία του μακαρίου Θεού και η θέωσις και η Θεού βασιλεία, αυτή φημι η περιλάλητος βασιλεία των ούρανών»[23]. Αυτός λοιπόν ο οποίος ενώνεται με τον Θεό από αυτήν την ζωή, λαμβάνει την Χάρι του Θεού, αποκτά εμπειρία της ακτίστου Χάριτος και ενεργείας του Θεού, αυτός ήδη έχει και την βασιλεία των ουρανών.

Δ. Θεολογικές προϋποθέσεις της θεώσεως.

Συχνά ο άγιος Φιλόθεος αναφέρεται στις προϋποθέσεις της θεώσεως, χωρίς τις οποίες η θέωσις δεν θα ήταν κατορθωτή. Βασική θεολογική προϋπόθεση είναι το «κατ' εικόνα». Λέγει ο άγιος Φιλόθεος: «... άνθρωπον κατ' εικόνα Θεού γενόμενον, ψυχήν έχοντα λογικήν και νοεράν και αθάνατον, δι' ον ουρανός και γη και κόσμος όλος εγένετο, δι' ον ο παράδεισος και ο μέλλων άπας αίδιος κοσμος»[24]. Δηλαδή ο άνθρωπος πλασθείς κατ' εικόνα Θεού, με νουν λογικόν, αυτεξούσιον και άλλα χαρίσματα είναι δεκτικός της θεώσεως. Επλάσθη από τον Θεό να ημπορή να γίνη θεός κατά χάριν, αξιοποιώντας το κατ' εικόνα.

Ημπορεί ακόμη ο άνθρωπος να γίνη θεός κατά χάριν λόγω της σαρκώσεως του Χριστού: «και άνθρωπον μεν διά φιλανθρωπίαν τον Θεόν χρηματίσαι, θεόν δ' αύθις υπερφυώς κατά χάριν τον άνθρωπον, υπέρ ου (ανθρώπου) φησί, «πάσα πράξις Χριστού και πας λόγος και άπαν μυστήριον»[25]. Για την θέωσι του ανθρώπου έγινε κάθε πράξις, κάθε λόγος και κάθε μυστήριο του Χριστού. Όλα αυτά, για να ημπορή να γίνη ο άνθρωπος θεός. Ημπορεί όμως να γίνη ο άνθρωπος θεός γιατί ο Θεός έγινε άνθρωπος.

Η σάρκωσις του Χριστού έχει την εξής θεολογική σημασία, κατά τον άγιο Φιλόθεο: Ο Κύριος προσέλαβε την ανθρωπίνη φύσι ως «μεγάλη απαρχή». Την θεωμένη ανθρωπίνη φύσι του Χριστού επλήρωσε το Άγιο Πνεύμα με τα χαρίσματά Του σαν άλλη δεξαμενή. Ο θησαυρός αυτός των χαρισμάτων «αφθόνως πληροί τη φύσει τη ημετέρα θησαυρίζων εκείνα πάντα διά της μεγάλης και θείας ημών απαρχής»[26].

Και εδώ βοήθησε πολύ η Υπεραγία Θεοτόκος, η οποία, με την ολοκληρωτική προσφορά της ελευθερίας της προς τον Θεό, έδωσε την δυνατότητα στον Κύριό μας να σαρκωθή. Η σάρκωσις του Χριστού, κατά τον άγιο Φιλόθεο, οφείλεται και στο ότι η Παναγία έφθασε στην τελεία καθαρότητα. Ο ανθρώπινος παράγων δεν παραγνωρίζεται. Η Παναγία έγινε αξία της σαρκώσεως του Υιού και Λόγου του Θεού[27].

Εδώ φαίνεται ο ορθόδοξος ανθρωπισμός. Ο Θεός δεν καταργεί τον άνθρωπο. Ο άνθρωπος προσφέρεται ολοκληρωτικά στον Θεό και ο Θεός προσφέρεται στον άνθρωπο. Έτσι η θέωσις του ανθρώπου είναι αποτέλεσμα της ελευθέρας προσφοράς του Θεού στον άνθρωπο και του ανθρώπου στον Θεό.

Ο άγιος Φιλόθεος, όπως και ο άγιος Γρηγόριος, είναι θεολόγος της πράξεως και της θεωρίας, του θείου φωτός.

Μόνο η πράξις δεν αποκαλύπτει την δόξα του ανθρώπου, την δυνατότητά του να φθάση πολύ υψηλά.

Μόνο η θεωρία χωρίς την πράξι είναι ακατόρθωτη. Η άσκησης - πράξις είναι απαραίτητη προϋπόθεσις για την θέωσι.

Σήμερα αναζητούνται θεωρίες, εμπειρίες ανώτερες και πνευματικές, εξωλογικές, αλλά χωρίς αγώνα. Υπάρχουν πολλές προσπάθειες, κυρίως μεταξύ των νέων ανθρώπων, να ξεφύγουν από αυτό το πλέγμα του υλιστικού κι ορθολογιστικού κόσμου, στον οποίο ζούμε, και να ζήσουν ανώτερες και υπερβατικές εμπειρίες, όχι όμως με τον τρόπο της ορθοδόξου παραδόσεως και του αγίου Φιλοθέου, αλλά με τρόπους μηχανικούς, με ασκήσεις ανθρωποκεντρικές, που δεν ανοίγουν τον άνθρωπο στην Χάρι του Θεού.

Οι νέοι, παραδείγματος χάριν, με τα ναρκωτικά ζητούν εμπειρίες. Θέλουν κάτι να ζήσουν έξω από αυτά τα καθημερινά και τα τετριμμένα. Τους πλανά ο διάβολος να νομίζουν ότι χρησιμοποιώντας ναρκωτικά, με τα οποία με εύκολο τεχνητό τρόπο μεταφέρονται σε άλλους κόσμους και τεχνητούς παραδείσους, ξεφεύγουν από αυτόν τον κόσμο και ζουν κάτι ανώτερο και δυνατότερο από τα καθημερινά. Η χρήση όμως των ναρκωτικών αποβαίνει για τους ναρκομανείς καταστρεπτική και ο επιδιωκόμενος παράδεισος γίνεται φρικτή κόλασις.

Κάποιες «θεωρίες» αναζητούνται ακόμη μέσω μυστικισμών ανατολικών θρησκειών όπως η κίνησις Γιόγκα. Είναι κι αυτή μία κίνησις, η οποία προσπαθεί με τρόπους τεχνητούς, με ωρισμένες ασκήσεις, οι οποίες όμως δεν προϋποθέτουν μετάνοια, ταπείνωσι, κατά Θεόν άσκησι, να δώση στον άνθρωπο υπερβατικές εμπειρίες. Κάθονται μερικές ώρες ακίνητοι, επαναλαμβάνουν ωρισμένα λόγια, τρίβουν τα μάτια τους για να ιδούν φως. Ωστόσο αυτοί οι τεχνητοί τροποί δεν βγάζουν τον άνθρωπο από τον εγωκεντρισμό του, δεν τον φέρουν σε κοινωνία με τον Θεό. Γι' αυτό και τελικά στις ψυχές ανθρώπων, που επί πολλά χρόνια έκαναν τέτοιες προσπάθειες και ασκήσεις, μένει ένα κενό. Διότι δεν ημπόρεσε η θεόπλαστος ψυχή τους να συναντήση τον Πλάστη και Δημιουργό της και να ενωθή μαζί Του.

Η βασιλεία των ουρανών, μας λέγει ο Κύριος, βιάζεται. Ο βιασμός που θα κάνουμε στον εαυτό μας, για να καθαρισθούμε από τα πάθη, να νικήσουμε τον εγωισμό, είναι η πράξις. Αυτή η πράξις φέρει την θεωρία, φέρει την εμπειρία του Θεού. Και ναι μεν οι υψηλές εμπειρίες του Θεού, όπως είναι το άκτιστο φως, δίδονται στους τελείους, όμως ο Χριστιανός, ο οποίος αγωνίζεται μέσα στην αγία μας Εκκλησία με μετάνοια, με ταπείνωσι, με εξομολόγησι, με νηστεία, με άσκησι, με προσευχή, αξιώνεται, έστω κι αν δεν φθάση την τελειότητα, να λάβη εμπειρίες της θείας

Χάριτος. Τα δάκρυα της μετανοίας, τα οποία αναπαύουν την ψυχή, είναι εμπειρία της Χάριτος του Θεού. Η ειρήνη της ψυχής και των λογισμών, που αισθανόμεθα μετά από μία κατανυκτική προσευχή ή μέσα στην εκκλησία, την ώρα της ακολουθίας, ή μετά την θεία Κοινωνία, είναι εμπειρία της Χάριτος του Θεού και δωρεά του Αγίου Πνεύματος. Τα δάκρυα του θείου έρωτος και της χαράς, που είναι ανώτερα δάκρυα, κατά τους άγιους Πατέρας, είναι υψηλότερα εμπειρία της Χάριτος του Θεού και της δωρεάς του σε μάς.

Ο χώρος όπου ο Χριστιανός ημπορεί να ζήσει την πράξι και την θεωρία (θέωσι) είναι η αγία μας ορθόδοξος Εκκλησία. Μέσα στην Εκκλησία μαθαίνουμε την άσκησι με όλη την ευλογημένη ασκητική παράδοσι. Τις νηστείες, τις αγρυπνίες, τις προσευχές. Μέσα στην Εκκλησία λαμβάνουμε την θέωσι με τα άγια Μυστήρια. Μέσα στην Εκκλησία διακρίνουμε και ιεραρχούμε τον κύριο και πρώτο σκοπό της ζωής μας από τους δευτερεύοντας. Να μη ειδωλοποιούμε τους δευτερεύοντας σκοπούς της ζωής μας, όπως είναι η μόρφωσις, το επάγγελμα, ο γάμος, η παιδεία, η κοινωνική δικαιοσύνη. Αυτά να μη τα βάζουμε πρώτα και να λησμονούμε το πρώτο, που είναι η ένωσις μας με τον Θεό, η θέωσις. Μέσα στην Εκκλησία ακούγεται ο λόγος του Κυρίου εναργής: «Ζητείτε πρώτον την βασιλείαν του Θεού και την δικαιοσύνην αυτού και ταύτα πάντα προστεθήσεται υμίν». Η Εκκλησία είναι ο ορθός δρόμος, έστω και εάν έχη ως μέλη της ανθρώπους που αποτυγχάνουν. Μπορεί εμείς μέσα στην Εκκλησία, άλλος λιγώτερο και άλλος περισσότερο, να αποτυγχάνουμε, αλλά ο δρόμος είναι ο σωστός. Κι αυτός που θα τον βαδίση με συνέπεια και ταπεινώσι, θα αξιωθή του δώρου της θεώσεως.

Αντιθέτως, έξω από την Εκκλησία στα διάφορα συστήματα και ιδεολογίες ο δρόμος είναι λανθασμένος, έστω κι αν υπάρχουν σε αυτά τα συστήματα άνθρωποι με ζήλο, ειλικρίνεια και κατά κόσμον αρετή. Μόνο η Εκκλησία είναι κοινωνία θεώσεως. Δεν υπάρχει στον κόσμο άλλη κοινωνία, όπου ο άνθρωπος γίνεται θεός κατά χάριν. Γι' αυτό και κανένας θεσμός και καμμία ιδεολογία δεν ημπορεί ποτέ να αντικαταστήση την αγία μας Εκκλησία, γιατί κανένας θεσμός δεν ημπορεί να κάνει τον άνθρωπο θεό.

Ο αυτόνομος ουμανισμός, ο οποίος, τότε στα χρόνια του αγίου Φιλοθέου, ήταν ένα ισχυρό ρεύμα και παρέσυρε πολλούς από τον ορθόδοξο χώρο, είναι και σήμερα ένα ρεύμα που αναβιώνει και με ιεραποστολικό πάθος αγωνίζεται να εξοστρακίση την ορθόδοξο παράδοσί μας. Ο αυτόνομος ουμανισμός, που σήμερα διαποτίζει σχεδόν όλα τα επικρατούντα και προσπαθούντα να ρυθμίσουν την ζωή μας κοινωνικο-πολιτικο-φιλοσοφικά συστήματα, κατά βάθος πιστεύει ότι ο άνθρωπος δεν ολοκληρώνεται στον Χριστό. Ο άνθρωπος αυτού του ουμανισμού αυτοορίζεται. Δηλαδή επιδιώκει από μόνος του να ολοκληρωθή. Νομίζει ότι δεν χρειάζεται τον

Θεό για να φτιάξει μία καλλίτερη κοινωνία, να καλλιτερεύσει και να αγιάσει τον γάμο, την παιδεία, την ζωή του. Νομίζει ότι μπορεί ο άνθρωπος με τις δικές του δυνάμεις να κάνει τον κόσμο καλλίτερο, χωρίς να χρειάζεται την Χάρι του Θεού, τον Χριστό, την Εκκλησία.

Μάλιστα σήμερα αυτός ο ανθρωποκεντρικός αυτόνομος ουμανισμός γίνεται θρασύς και μαχητικός. Χρησιμοποιεί την πολιτική, τα μέσα επικοινωνίας (ραδιόφωνο, τηλεόραση, τύπο) προσπαθεί να εμπνεύσει στον λαό μίσος και περιφρόνηση προς τους κληρικούς και την Εκκλησία με την διαβολή, την συκοφαντία και την διαστρέβλωση της ιστορίας.

Όλα αυτά γιατί; Για να φτιάξουν ένα δήθεν καλλίτερο και δικαιότερο κόσμο, χωρίς όμως τον Θεό. Με κέντρο τον άνθρωπο και όχι τον Θεάνθρωπο. Έτσι ο ουμανιστής άνθρωπος την πολιτική, την δικαιοσύνη και την ειρήνη τα κάνει είδωλα. Ο άθεος ουμανισμός είναι μία νέα ειδωλολατρία, ενώπιον της οποίας και αυτή η παράδοση του ελληνορθόδοξου λαού μας πρέπει να θυσιασθή και να αποβληθή, γιατί δεν επιτρέπει η παράδοση αυτή να προσκυνούμε θεούς αλλοτρίους, αυτά όλα δηλαδή που ειδωλοποιούνται, εκτός από τον Ζώντα Θεό.

Στο ρεύμα αυτό που τροφοδοτείται τόσο από τον πρακτικό υλισμό, όσο και από τον θεωρητικό υλισμό και αθεϊσμό, η αγία μας Εκκλησία και εμείς ακολουθώντας την παράδοση του λαού μας, τον μυροβλύτη και μεγαλομάρτυρα άγιο Δημήτριο, τον άγιο Γρηγόριο, τον άγιο Φιλόθεο και όλους τους Αγίους μας, απαντούμε με ένα ανένδοτο όχι.

Δεν φτάνει όμως αυτό. Χρειάζεται μαρτυρία ζωής. Ο άγιος Φιλόθεος απεκάλυψε με την ζωή του πρώτα και την θεολογία του έπειτα την Χάρι και την δόξα του κατά Θεόν ανθρώπου. Χρειάζεται μαρτυρία μετανοίας, ταπεινοφροσύνης, προσευχής, δικαιοσύνης, αγάπης. Έτσι ο Χριστός θα φανερώνεται στους αγιαζομένους Χριστιανούς και ο εκτός της Εκκλησίας κόσμος θα βλέπει τους καρπούς του ορθόδοξου ουμανισμού.

Με την εν Χριστώ ζωή ζούμε από τώρα τον Χριστό που είναι η αληθινή και αιώνιος ζωή.

Ευχηθήτε, να ζήσουμε αυτό που ο άγιος Φιλόθεος είπε σε κήρυγμά του στους Χριστιανούς της Βασιλευούσης:

Είτα και προς ζωήν την ατελεύτητον απελεύσεσθε τελευταίον, ως αυτός εκείνος αύθις φησί, συν γε τοις απ'αιώνος πάσι δικαίοις, ήτις αυτός έστιν ο Χριστός, το των ορεκτών έσχατον, η υμνουμένη των εφετών ακρότης»[28].

Θα τελειώσω με ένα απόσπασμα του Αγίου Φιλοθέου που συνοψίζει όσα αναφέραμε στην ομιλία μας αυτή:

«Τοις δ' ούτω καλώς προσαρώσασιν εαυτούς και προκαθηραμένοις, καθ'όσον οίον τε, φως έστιν αυτός ο Θεός το ακρότατον, η των φωτισμών και των ελλάμψεων αίδιος πηγή, ου λόγους τε και νοήμασι, αλλά πράγμασι αρρήτοις ακαταλήπτως επιδημών, και άλλους ηλίους, κατά την μακαρίαν εκείνην επαγγελίαν, ταις εκείθεν φυσικαίς αστραπαίς και προ του μέλλοντος αυτούς προκατασκευάζουν και προαπεργαζόμενος».

Σημειώσεις:

(*) Ομιλία του Καθηγουμένου της 'Ιεράς ήμών Μονής λεχθεισα στον 'Ιερό Ναό του Αγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης, κατόπιν προσκλήσεως του Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κ. Παντελεήμονος, την Ε' Κυριακή των Νηστειών το Ο 1983, επί τη εύκαιρία του έτους του αγίου Φιλοθέου. Η όμιλία έπανελήφθη με μικρές αλλαγές σε σύναξι της Πανελληνίου Ένώσεως Θεολόγων, στην αίθουσα της «Έταιρείας των φίλων του λαού» Αθηνών, την 22α Οκτωβρίου 1983.

1. Βασ. Ψευτογκα, «Φιλοθέου Κοκκίνου, Λόγοι και όμιλίες», τόμος 3, Θεσσαλονίκη 1979, σ. 43.
2. Ενθ' ανωτ.
3. Ενθ' ανωτ. σ. 35.
4. Ενθ' ανωτ. σ. 46.
5. Ενθ' ανωτ. σελ. 38-39.
6. Μετάφρασις από: Παπαδοπούλου - Κεραμέως, «ΑΝΑΛΕΚΤΑ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΙΤΙΚΗΣ ΣΤΑΧΥΟΛΟΓΙΑΣ», Βρυξέλλες 1963, σ. 248-249
7. Βασ. Ψευτογκά, «Φιλοθέου Κοκκίνου, Λόγοι και ομιλίες», τόμος 3, Θεσ/νίκη 1979, σελ. 156.
8. Ενθ' ανωτ. σ. 157
9. Ενθ' ανωτ. σ. 157-158.
10. Ενθ' ανωτ. σ. 158.

11. Ενθ' ανωτ. σ.160
12. Ενθ' ανωτ. σ. 161.
13. Ενθ' ανωτ. σ. 164-168.
14. Ενθ' ανωτ. σ.168
15. Ενθ' ανωτ. σ.169
16. Ενθ' ανωτ. σ. 180-182.
17. Ενθ' ανωτ. σ.191
18. Ενθ' ανωτ. σ.229
19. Μετάφρασις από: Παπαδοπούλου – Κεραμέως, «ΑΝΑΛΕΚΤΑ ΙΕΡΟ- ΣΟΛΥΜΙΤΙΚΗΣ ΣΤΑΧΥΟΛΟΓΪΑΣ», Βρυξέλλες 1963, σ. 195-196.
20. Μετάφρασις από Δημ.Τσάμη, «Φιλοθέου Κοκκίνου, λόγος στην αγία Ανυσία», Θεσσαλονίκη 1980, σελ. 79
21. Ενθ' ανωτ. σ.76-77
22. Παπαδοπούλου – Κεραμέως, «ΑΝΑΛΕΚΤΑ....» σελ. 254-255
- 23.Βασ. Ψευτογκά, «Λόγοι και ομιλίες...» σελ. 193.
24. Ενθ' ανωτ. σελ. 224.
25. Ενθ' ανωτ. σελ. 67.
26. Ενθ' ανωτ. σ. 133.
27. Ενθ' ανωτ. σ. 135.
27. Ενθ' ανωτ. σελ. 200.
28. Ενθ' ανωτ. σελ. 42.

Πηγή: Περιοδικό «Ο Όσιος Γρηγόριος», Περίοδος Β΄, Αρ. 8, Έτος 1983, Ετήσια Έκδοσις Ιεράς Κοινοβιακής Μονής Οσίου Γρηγορίου Αγίου Όρους